

Forskers kildevern

Seminar 3. mai 2010 – NESH / NSD

Høgskolen i Oslo

Ragnhild Bjørnebekk

Forskningsavdelingen - Politihøgskolen

Begreper (Tor-Geir Myhrer, in press)

- Taushetsplikt
- Taushetsrett
- Opplysningsplikt (varslingsplikt)
- Vitneplikt
- Kildevern

”Forskningsmiljøene synes ikke å være fortrolige med begrepene og hva som er det rettslige grunnlaget for disse rettigheter og plikter”

Taushetsplikt og kildevern: 4 former som bør omhandles

(Tor-Geir Myhrer, in press)

1. Andres taushetsplikt som hinder for tilgang til forskningsdata. Kan få tilgang etter søknad. Av og til innvilges ikke dispensasjon (eks: Bjørnebekk (fikk ikke tilgang til data i et av delprosjektene i Volden for øyet ut fra ”profesjonstaushet”, selv om omsorgspersoner hadde gitt tillatelse. G Aas og G Thomassen: måtte endre både design og metode)
2. Vår egen taushetsplikt om opplysninger vi har fått kunnskap om
 1. Forvaltningstaushetsplikt (§§ 13 i Forvaltningsloven)
 2. Forskningsmessig taushetsplikt: Forvaltn.loven §§ 13 e åpner for et generelt unntak til fordel for forskning under visse omstendigheter
3. Taushetsrettslige spørsmål som begrensende faktor ved publisering av vårt materiale (eks Bjørnebekk. Veier til vold)
4. Kildevernet: er et spørsmål om hvordan taushetsplikt og taushetsløfte **kolliderer** med opplysnings- /varslingsplikt, særlig med vitneplikt

Bruk av taushetsbelagt informasjon

(bla jfr Myhrere, in press)

- Krav om Samtykke
 - hvor mye og hvilken informasjon skal stå i samtykke erklæring?
 - hvem skal gi sitt samtykke (alder 16 eller 18 år? Foreldre / foresatte, andre (verge, institusjon som har overtatt omsorgen osv)?
- Krav om Anonymisering
 - Problemer ved oppdragsforskning : oppdragsgiver (som ikke er underlagt samme taushetsplikt) kan identifisere personer underveis, oppdragsgiver krever stedsangivelse ved publisering slik at andre også kan identifisere personer (eks Skien: gutteprosjektet /gruppeangivelse (f eks gjenger, troublete grupper el likn). Hvorfor tillater forsker steds- og eller gruppeangivelse ved publisering?
 - Egen utviklede prosjekter med bakgrunn i konkrete, kjente problemer: eks: gjenger på Nedre Karl Johan, Hasjselgere ved Akerselva. Hvorfor behandles ikke dette som generelle fenomen som ikke stedsangives?
- Problemer som kan oppstå ved at forvaltningsorganet vurderer informasjonen og nekter offentlig publisering (eks fra PHS /Politidirektoratet)
- Informanten kan oppheve sin taushetsplikt

Kildevern: Kollisjon mellom taushetsvern og vitneplikt (jfr Myhrer, in press)

- Avvergebestemmelsen: § 139 i straffeloven (videreføres i ny straffelov § 169)
- Forskere har samme vitneplikt som andre i samfunnet
- Barnevernsloven (§6-4, annet ledd): Mer begrenset varslingsplikt enn § 139
- Bestemmelser som gjelder forskere med politimyndighet (Politiinstruksen § 7, første ledd)

Opplysningsplikt – Vitneplikt (jfr Myhrer, in press)

- En grunnleggende samfunnsplikt som gjelder alle
- Unntak fra vitneplikt: visse profesjoner, som leger, psykologer, advokater, jordmødre, sykepleiere, apotekere osv
- Den forvaltningsmessige taushetsplikten står svakere enn den som gjelder unntak for forskning: Domstolene kan bestemme at taushetsplikten settes til side og at forsker må vitne (gjelder både i straffesaker og sivile saker)
- Journalister og redaktører har kildevern som nærmest er absolutt. Den er ikke forankret i taushetsplikt, men i egne bestemmelser om deres vitneplikt

Myhrers konklusjon: Forvaltningsloven beskytter identitetsopplysninger dårlig og kan oppheves ved kollisjon med vitneplikt. Skal forskere oppnå samme rett som journalister og redaktører, kreves lovendring

Forskerens eget kildevern - § 139 i Straffeloven - Avvergeloven

- Kildevernet gjelder ikke hvis du innkalles som vitne i rettssak
- Kildevernet gjelder i forhold til etterforskning av kriminelle hendelser
- Kan formidlingen av forskningsresultater om kriminelle miljøer og hendelser føre til at etterforskning beordres?
- ”Hva gjør du når politiet banker på døra og vil ha filene dine?”
 - eks Blix’ mastergradsstudie i Afghanistan. Medieomtale av resultatene medførte at Kristin Halvorsen krevde granskning. Militærpolitiet ble beordret til å etterforske resultatene.
 - eks fagkonflikter i forskersamfunnet (Sverige) om diagnosen AD/HD – DAMP (en ”Født sånn eller blitt sånn”- konflikt?). Krav om granskning ut fra påstand om forskerjuks fra sosiologiforsker med et annet syn på DAMP enn mainstream i medisin. Forsker hevdet at ideologi og fagkonflikt var drivkraft og makulerte alle data / personfiler og begrunnet dette ut fra taushetsløfte og personvern

Trenger vi sterkere lovvern som beskytter forskeres taushetsplikt?

- Forskningsrelasjonen bygger på tillit. Når forskningstema dreier seg om antisosialitet, gjenger, vold o a, kan tillit brytes når en opplyser om varslingsplikten til Barnevern og Politi. Det er grunn til å tro at informanten vil tilbakeholde opplysninger og forskningen reduseres
 - Eks. Jente trakk seg fra deler av intervjuet. Hun mente at jeg kunne bli innkalt som vitne når saken hennes skulle opp for Fylkesnemda (Bjørnebekk)
 - En gutt trakk seg fra siste del av intervjuet pga trusler fra kompiser som betvilte konfidensialitet (Bjørnebekk)
- Usikkerhet om at opplysninger ikke gis tilstrekkelig vern mot identifisering, kan påvirke metode
 - Det ble umulig å foreta lydopptak av intervju med unge ”ute av kontroll”. Skriftlige notater opplevdes sikrere (”stemmen kan alltid avsløre meg og alt som sies blir jo der”). (Bjørnebekk)
- Noen informasjon er det for etisk problematiske å sitte på for en forsker, selv om de er gitt under taushetsløfte
 - Eks: En afrikaner var blitt banka opp av nynazister og hardt skadd. I et intervju Bjørge et al hadde, framkom opplysninger om at en person i en velkjent voldsgjeng hadde satt skuddpremie på en navngitt person. Forskerne varslet politiet i henhold til § 139

Forskning og forskningsbasert kartlegging

Hvor og når oppstår dilemmaer? (I)

- Få problem:
 - Større empiriske studier med representative sampel. Her brukes vanligvis gode og etablerte rutiner som nærmest automatisk sikrer anonymitet
 - Men ikke vannsikkert: eks Barland: Studiet av doping blant rekrutter på sesjon. Kategori vekt og høyde kunne gjøre det mulig å identifisere personer i ekstremkategori. Kategorien ble droppet. Bjørgo: Stud data prosjektet: Sjeldne kategorier med få informanter framkom av datamaterialet, som det kunne være spesielt interessant å studere nærmere. Det ville imidlertid være mulig å identifisere personer i denne kategorien (som for eksempel kvinne fra Irak), Bjørnebekk: Bildemediers virkning på barns virkelighetsforståelse: Ut fra dataene framkom det små grupper det var interessant å studere nærmere pga deres beskrivelse av vold. Gruppene hadde kjennetegn som kunne gjøre det mulig for ”mellompersoner” og evt andre å identifisere dem
 - Kvalitative studier med representative sampel (eksperimentelle og kvasi-eksperimentelle feltstudier o a) og der forskeren er opptatt av **generelle mekanismer**, ikke situasjons- eller kontekstbestemte mekanismer og mekanismer i spesifikke smågrupper

Forskning og forskningsbasert kartlegging

Hvor og når oppstår dilemmaer? (II)

- Økende og mulige store problem
 - Oppdragsforskning lokalisert til sted og/eller grupper der forskningsbasert kartlegging /evaluering er ønsket for å løse problemet . Eks Gutteprosjektet i Skien.
 - Store empiriske studier der bosted / skole el likn identifiseres og der atypisk og synlig atferd er gjenstand for forsknings- og kartleggings spørsmål (som mobbing, gjengdanning o a). Eks Skoleundersøkelsen
 - Kvalitative studier der bosted / skole / oppholdssted o likn identifiseres (eks gjenger på nedre Karl Johan, hasjselgere langs Akerselva , gjenger i skoler i Sentrum/Øst i Oslo, o likn). Enkelt å bli gjort til gjenstand for aksjoner /etterforskning
 - Kvalitative prosjekter der sampelet er informanter fra ulike smågrupper
- Spesielt store problem
 - Kvalitative studier med smågruppe-sampel av ulike utagerende personer som gjennom sin atferd er omhandlet i medier eller godt kjent i sitt lokalmiljø Tett på-prosjektet på Furuset).
 - Sosialantropologiske studier av grupper tilhørende spesielle skoler, områder, steder o.likn og det opplyses om sted, gjeng, gruppe o.likn
 - Livsløps-/livshistorie studier og caseanalyser (eks Veier til vold, Bjørnebekk)

Hvilke områder / hvor kan det oppstå kollisjon med taushetsløfte?

- Ved søkning om tillatelse: Hvem får innsikt i hvem som skal delta? – ”Mellompersoner” (eks Veier til vold)
- Ved gjennomføring av intervju: hvem får innsikt i hvem som deltar? ”Mellompersoner” (eks Veier til vold). Tidsforskyvning / faseinnretning i innhenting av data
- Ved utskriving av data? Hvem utfører arbeidet? Assistenter (eks Veier til vold: Underskriving av taushet). Regler / teknikker for sikring av data)
- Ved publisering? Hvordan være tro mot forskningen og samtidig anonymisere tilstrekkelig? (eks Veier til vold: Casekonstruksjon via profilanalyser som slås sammen for hele gruppen og ”skrelling” av informasjonen for å komme fram til sentrale generelle mekanismer, ingen person- gruppe, tids- eller stedsangivelse. Tidsforskyvninger i forhold til innsamlingsfasen, osv)